

Δια βίου μάθηση και γενική παιδεία σύμφωνα με τον Ortega y Gasset

Λυμπέρης Κορέας, PhD

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Ισπανικής Γλώσσας και Φιλολογίας

ABSTRACT

Ο Ισπανός φιλόσοφος José Ortega y Gasset σε μια διάλεξή του προς το φοιτητικό κοινό του Πανεπιστημίου της Μαδρίτης του 1930 αναφέρθηκε στην *Αποστολή του Πανεπιστημίου*. Παρότι η διάλεξη δόθηκε κάτω από συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες, θεωρούμε ότι υπάρχουν στοιχεία που μπορούν να απασχολήσουν και στη σημερινή εποχή όποιον ασχολείται ερευνητικά με τη δια βίου μάθηση και, γενικότερα, όποιον ενδιαφέρεται για την ανώτατη εκπαίδευση. Στη σημερινή εποχή της εξειδίκευσης, εικόνας, της ταχύτητας και της ρευστότητας, το έργο του Ortega y Gasset για την ανώτατη εκπαίδευση μπορεί να χρησιμεύσει όχι μόνο ως μια πρόταση για την αναμόρφωσή της με στόχο ανθρωποκεντρικό αλλά και ως μια γενικότερη πρόταση παιδείας που να σχετίζεται με τους ανθρώπους κάθε ηλικίας, οι οποίοι επανεκπαιδεύονται για να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της σημερινής κοινωνίας και τις ανάγκες της επαγγελματικής ζωής. Κεντρική είναι η έννοια της γενικής παιδείας, όπως την αντιλαμβάνεται ο Ισπανός φιλόσοφος, την οποία και εκλαμβάνει ως μια μορφή παιδείας σφαιρικής που συνδυάζει πληθώρα χαρακτηριστικών, τα οποία το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα εν πολλοίς και στο σύνολό του αντιμετωπίζει ως σαφώς διαχωρισμένα και "στεγανοποιημένα" μεταξύ τους. Θεωρούμε ότι ορισμένα στοιχεία της σκέψης του Ortega y Gasset μπορούν να επαναπροσδιορίσουν τον συνολικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης και της δια βίου μάθησης, η οποία ενίοτε συνδέεται με σκοπούς λυσιτελείς. Η γενική παιδεία, όπως την προτείνει ο Ortega y Gasset, μπορεί να βοηθήσει στην ενδυνάμωση της κριτικής σκέψης και στην αποφυγή ψευδο- ή αντιεπιστημονικών απόψεων.

Λυμπέρης Κορέας
Τμήμα Ισπανικής Γλώσσας και Φιλολογίας ΕΚΠΑ
Email: lybkor@spanll.uoa.gr

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Ο Clark Kerr στην αναθεώρηση ενός γνωστού έργου του, γραμμένου στη δεκαετία του 1960, μεσούντος του Ψυχρού Πολέμου [*The Uses of the University*, Harvard University Press], έκανε ιδιαίτερη αναφορά στο έργο του Ortega y Gasset, το οποίο είχε γραφεί τρεις δεκαετίες νωρίτερα. Εκεί, ο Ισπανός φιλόσοφος, έχοντας ρηξικέλυθες ιδέες δεδομένης της κατάστασης στη χώρα του, είχε αναγνωρίσει ότι το πανεπιστήμιο δεν είναι μονάχα ένας εκπαιδευτικός θεσμός, προορισμένος αποκλειστικά στην παροχή επιστημονικής γνώσης ή στην καλλιέργεια δεξιοτήτων. Αντίθετα, η αποστολή του ("la misión") ήταν επιφορτισμένη και με μια σειρά άλλων ικανοτήτων, οι οποίες άπτονταν ευρύτερα του κοινωνικού συνόλου (Kerr 79-80).

Σε αυτό το σημείο υπεισέρχεται η έννοια της cultura general, όπως την ονομάζει ο συγγραφέας, ό,τι στα ελληνικά ονομάζουμε γενική παιδεία. Χρειάζεται, ωστόσο να ορίζουμε το περιεχόμενο που της δίνει ο Ισπανός φιλόσοφος: Η γενική παιδεία είναι ένας όρος «φιλισταυκός» ("filistáico"), καθώς η παιδεία εμπεριέχει εγγενώς το γενικό της περιεχόμενο. Απαιτείται σε όλες τις σπουδές, ώστε να μη μιλάμε για έναν «καλό γνώστη», αλλά για έναν «παιδευμένο άνθρωπο». Αναφέρεται στο ανθρώπινο πνεύμα στο σύνολό του και όχι σε έναν περιορισμένο τομέα γνώσης και δράσης. Η γενική παιδεία διαμορφώνει ήθος και χαρακτήρα, είναι κόσμημα και όχι επαγγελματικό εφόδιο χρησιμοθηρικού χαρακτήρα. Μάλιστα, στο κείμενό του, ο φιλόσοφος αναφέρεται σε τρία αντικείμενα γενικής παιδείας, την ιστορία, τη φιλοσοφία και την κοινωνιολογία (Ortega y Gasset 320).

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΣ ΥΛΙΚΟ

Συγκριτική βιβλιογραφική έρευνα

Το κείμενο στο οποίο πρωτίστως βασίζεται η ανακοίνωση και το σχολιάζει στο γενικό του πλαίσιο είναι το :

Ortega y Gasset J., "La misión de la Universidad", *Obras Completas de José Ortega y Gasset*, tomo IV (1929-1932), 6a edición, Revista de Occidente, Madrid, 1966, pp. 310-354

Η ΣΥΝΕΧΙΖΟΜΕΝΗ Ή ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ

Αν και παραδοσιακά ο θεσμικός φορέας της εκπαίδευσης είναι το σχολείο, στην εποχή μας, και ήδη από τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, εκπαίδευση παρέχεται από μια σειρά φορείς, πιστοποιημένους και αναγνωρισμένους. Οι φορείς αυτοί, σε πολύ μεγάλο βαθμό, αφορούν την εκπαίδευση που σχετίζεται με επαγγελματικές δεξιότητες, την επιμόρφωση και έχουν πολύ στοχευμένη λειτουργία. Ονομάζονται δε, με το πέρασμα του χρόνου, φορείς εκπαίδευσης ενηλίκων, δια βίου μάθησης, συνεχιζόμενης εκπαίδευσης. Προέκυψαν, τέλος, από την ανάγκη προσαρμογής του εργατικού δυναμικού, ειδικευμένου ή ανειδίκευτου, των ελεύθερων επαγγελματιών, των δημοσίων υπαλλήλων στις νέες ραγδαίες εξελίξεις στον τομέα της εργασίας και των επιστημών ή εργασιών που θεραπεύει ο καθένας, στη μεθοδολογία εργασίας και σε άλλες ανάγκες, αλλά και στην ενσωμάτωση ή επανένταξη στον εργασιακό στίβο ανθρώπων χωρίς προηγούμενη επαγγελματική εμπειρία, ή ανθρώπων, οι οποίοι ως τότε βρίσκονταν αποκλεισμένοι από την εργασιακή διαδικασία για διάφορους λόγους, ενώ ίσως δεν πρέπει να ξεχνάμε πλέον και την ανάγκη για ένταξη μεταναστευτικών και προσφυγικών πληθυσμών (Κόκκος, 8-11).

Η συνεχιζόμενη ή δια βίου εκπαίδευση στο πλαίσιο αυτό καλείται να εξυπηρετήσει μια σειρά διαφορετικών αναγκών και καταστάσεων που εκτείνονται από την απόκτηση προσόντων απαραίτητων για την εργασιακή ένταξη, την ανάπτυξη πρόσθετων ή/και νέων προσόντων για την επαγγελματική εξέλιξη και ανέλιξη μέχρι την ανάπτυξη κοινωνικών ή άλλων συμπεριφορών (Κόκκος, 25-26).

ΓΕΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ, ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΗΓΕΣΙΑ

Η δια βίου μάθηση συνδέεται με το πέρασμα από την βιομηχανική στη μεταβιομηχανική εποχή, μια εποχή που δίνει βαρύτητα στη διαχείριση της πληροφορίας, ως μια μορφή επικοινωνίας και οικονομικής ανάπτυξης που έχει επίδραση στην αναδιάρθρωση της εργασίας και της οικονομικής παραγωγής και, κατ' επέκταση, και της κοινωνικής πραγματικότητας (Κάλλας, 154-155).

Όπως αναφέρει και ο Ortega y Gasset, η κοινωνία έχει ανάγκη από καλούς επαγγελματίες, τους οποίους παρέχει το πανεπιστήμιο. Οστόσο, αυτό δεν είναι αρκετό αλλά επιπλέον χρειάζεται και ηγέτες. Ο ηγέτης για τον φιλόσοφο δεν είναι μόνο ο θεσμικός πολιτικός ηγέτης, αλλά, ευρύτερα, αυτός που ζει και αλληλεπιδρά με την εποχή του και τις ιδέες, που επηρεάζει τα πράγματα (Ortega y Gasset, 320-321). Σήμερα –και παρότι η συζήτηση σχετικά με την ηγεσία και τον ηγέτη και τις ικανότητές του είναι μακρά- συνοψίζοντας σύγχρονους ορισμούς, ηγέτης θεωρείται αυτός που έχει όραμα, το μεταδίδει και εμπνέει ώστε να ακολουθήσουν στο όραμά του και άλλοι άνθρωποι, με την πειθώ και το παράδειγμα, που εμπεριέχουν έναν ανώτερο ηθικά προσανατολισμό (Ντάικος, 823-824).

Γι' αυτό και χρειάζεται η γενική παιδεία, ως γνώση του πολιτισμού, των αξιών, της ηθικής. Γράφοντας μάλιστα λίγο πριν την άνοδο του ναζισμού τονίζει ότι το «κατάντημα» της Ευρώπης οφείλεται στην άκρατη «επαγγελματικοποίησή» της -τεχνοκρατία, θα τη λέγαμε σήμερα- την έλλειψη ενσυναίσθησης σχετικά με τον κόσμο που μας περιβάλλει, την απώλεια της επαφής με άλλα δεδομένα, πέραν των αριθμητικών και ποσοτικών (Ortega y Gasset, 323-324).

Πέραν δε της μορφωτικής αποστολής, θεωρεί δεδομένο και το ερευνητικό κομμάτι της πανεπιστημιακής διαδικασίας, αναπόσπαστο της επιστημονικής μόρφωσης που παρέχει το πανεπιστήμιο. Οι δυο αυτές πτυχές δεν είναι ισοδύναμες, εμπεριέχουν τη διαφορά ανάμεσα στη δημιουργία και στη μετάδοση της γνώσης (Ortega y Gasset, 319 και 337).

Το γενικό, λοιπόν, συμπέρασμα του Ισπανού φιλοσόφου είναι ότι η εξειδίκευση και η τεχνοκρατία έχουν οδηγήσει στον κατακερματισμό του ατόμου, ουσιαστικά καθιστώντας τον απόντα από εκεί όπου χρειάζεται και έπρεπε να βρίσκεται (Ortega y Gasset, 325).

ΓΕΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ, ΑΝΘΡΩΠΟΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ

Από όλα τα προηγούμενα ο Ortega y Gasset φτάνει να καταλήξει στο ζήτημα πια της ολότητας του ανθρώπου, της βιογραφίας του, δηλαδή στο σύνολο των πράξεων και του χαρακτήρα του καθενός. Είναι η ένταξη του ανθρώπου στον κόσμο, η βίωση της πραγματικότητας και η ανταπόκρισή του στις ανάγκες του κόσμου, πράγμα που δε μπορεί να γίνει μηχανικά αλλά προϋποθέτει εκ μέρους του ανθρώπου την αντίληψη του κόσμου που διαμορφώνει ο καθένας, ώστε να μπορεί να σχεδιάσει τις επόμενες κινήσεις του (Ortega y Gasset, 341-342). Στο πλαίσιο αυτό, η ανθρώπινη ζωή απομακρύνεται από την επιστήμη και άπτεται περισσότερο της γενικής παιδείας. Χωρίς τη γενική παιδεία, η ζωή γίνεται μηχανιστική, κολοβωμένη, αποτυχημένη και ψεύτικη ("vida manca, fracasada y falsa") (Ortega y Gasset, 344).

Αυτή η άποψη για την ανθρώπινη ζωή δεν είναι μια φιλοσοφική θέση κενή περιεχομένου, την οποία ο φιλόσοφος αισθάνεται υποχρεωμένος να διατυπώσει για να συμφωνήσει με τις αρχές του γνωστικού του αντικειμένου. Αντιθέτως, οι αρχές της δεκαετίας του 1930, όπως και η σημερινή εποχή, απαιτούν από τον άνθρωπο διαρκή συμμετοχή, προβληματισμό και ενασχόληση με την ιστορική πραγματικότητα, απαιτεί πολιτικοποίηση –όχι κομματικοποίηση- και κριτική σκέψη, ώστε να μην άγεται και φέρεται ο πολίτης από διάφορες υποβιβασμένες απόψεις (Ortega y Gasset, 350-351).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ο José Ortega y Gasset ανοίγει μια σειρά από θέματα που άπτονται της ανώτατης εκπαίδευσης. Αναγνωρίζει πολλαπλούς ρόλους στο πανεπιστήμιο, πρωτοποριακούς για την εποχή του. Σήμερα, όμως, με την εξέλιξη της δια βίου μάθησης, οι ρόλοι αυτοί καθίστανται επίκαιροι λόγω της πολύπλοκης οργάνωσης της εργασίας και της κοινωνίας, της πολιτικής και της κοινωνικής πραγματικότητας. Η δια βίου μάθηση, συνεπώς πρέπει να μην έχει αποκλειστικά τεχνοκρατικό χαρακτήρα αλλά να εμπεριέχει εγγενώς χαρακτηριστικά γενικής παιδείας, ώστε να ανταποκρίνεται ο εμπλεκόμενος σε όλες τις διαδικασίες που συνυφαίνονται με το την εργασία του, παρότι εκ πρώτης όψεως φαίνονται εξωγενείς.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Κάλλας, Γιάννης. *Η Κοινωνία της Πληροφορίας και ο νέος ρόλος των κοινωνικών επιστημών*. Νεφέλη, Αθήνα, 2006.
Kerr, Clark. "Ortega y Gasset for the 21st Century. *Mission of the University* Reexamined", *Society* 28, 79–83 (1991). doi: <https://doi.org/10.1107/0F02685762>
Κόκκος, Αλέξης. *Εισαγωγή στην Εκπαίδευση Ενηλίκων*, τόμος Α', *Θεωρητικές Προσεγγίσεις*. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα, 2008.
Ντάικος, Νικόλαος. «Η Ηγετική Ικανότητα ως ξεχωριστή διάσταση της Χαρισματικότητας», *8^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 8, 822-831. doi: <http://dx.doi.org/10.12681/edusec.2726>
Ortega y Gasset, José, "La misión de la Universidad", *Obras Completas de José Ortega y Gasset*, tomo IV (1929-1932), 6a edición, Revista de Occidente, Madrid, 1966, 310-354.